

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет педагогіки та психології
Кафедра історії

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної роботи
_____ О.А. Кузнецова
« ___ » _____ 202_р

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МИКОЛАЇВЩИНА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Ступінь бакалавра
для всіх спеціальностей

2022-2023 навчальний рік

Розробник: Маринченко Ганна Миколаївна, старший викладач кафедри історії,
кандидат історичних наук _____ (Маринченко Г.М.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії

Протокол № _ від « ___ » _____ 202_ р.

Завідувач кафедри _____ (Рижева Н.О.)

« ___ » _____ 202_ р

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 5	Галузь знань	за вибором	
Індивідуальне науково-дослідне завдання презентація	Ступінь бакалавра	Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 150		2-й	3-й
		Семестр	
		4-й	5-й
		Лекції	
			10
		Практичні, семінарські	
			16
		Лабораторні	
	Самостійна робота		
		124	
	Індивідуальні завдання:		
	Вид контролю:		
		залік	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –			

Мова навчання – українська

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 150 год.: 26 год. – аудиторні заняття, 124 год. – самостійна робота (17 % ~ 83%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Предметом навчального курсу є регіональні аспекти вітчизняної історії. Історія Миколаївщини багата, своєрідна, насичена історичними та політичними подіями.

Мета курсу: вивчення та творче осмислення комплексу подій і явищ, проблем історії Миколаївщини від давнини до сучасності в контексті місця регіону в системі української та світової історії.

Завдання курсу:

- опанування студентами змісту курсу історії рідного краю, що передбачає набуття ними комплексу знань, умінь, навичок з минулого Миколаївщини;
- розвиток загальнопредметної історичної компетентності, а також аналіз процесу формування і становлення Миколаївської області як однієї із адміністративно-територіальних частин України;
- формування універсальних, стійких демократичних цінностей, української національної самосвідомості.

Передумови для вивчення дисципліни: «Історія України» рівня повної загальної середньої освіти.

Програмовані результати навчання:

ПРН-1 Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН-2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН-3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

- володіння культурою мислення, здатністю до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановка мети та вибору шляхів до її досягнення;
- прагненням до саморозвитку, підвищення своєї кваліфікації та майстерності;
- здатність критично оцінювати свої достоїнства і недоліки, намітити шляхи та вибрати засоби розвитку позитивних якостей і усунення недоліків;
- усвідомлення соціальної значимості своєї майбутньої професії, володіння високої мотивації до виконання професійної діяльності;
- готовністю шанобливо і дбайливо ставитися до історичної спадщини та культурних традицій, толерантно сприймати соціальні, етнонаціональні, релігійні та культурні відмінності;
- здатність використовувати навички роботи з інформацією з різних джерел для вирішення професійних і соціальних завдань.

II. Фахові:

- здатність розуміти рушійні сили і закономірності історичного процесу, місце людини в історичному процесі, політичної організації суспільства;
- здатністю розуміти, критично аналізувати і використовувати базову історичну інформацію;
- здатність до критичного сприйняття концепцій різних історіографічних шкіл;
- здатність до використання спеціальних знань;
- здатність до роботи в архівах, музеях і бібліотеках;
- здатність до складання оглядів, анотацій, рефератів та бібліографії за тематикою проведених досліджень.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Миколаївщина в давні часи та добу середньовіччя

Тема 1. Історія Миколаївщини у найдавніші часи. Заселення території Миколаївщини. Протидержавні процеси в краї в період міді і бронзи. Найдавніші державні утворення у кочового населення Миколаївщини в I тис. до н. е. – I тис. н. е. Грецька колонізація території Миколаївщини в VII ст. до н.е. – IV ст. н.е. Грецький поліс Ольвія.

Тема 2. Миколаївщина в V – XVIII ст. Слов'янські протидержавні та державні утворення на території Миколаївщини до сер. XIII ст. Політичні процеси на землях Миколаївщини в др. пол. XIII – XV ст. Входження до Великого князівства Литовського.

Тема 3. Козацькі часи на Миколаївщині. Кримськотатарський фактор у геополітичних розколах у регіоні. Очаківська Фортеця – опорний пункт турецьких володінь в «Очаківському степу». Запорозьке козацтво як чинник політичної історії Миколаївщини.

Кредит 2. Миколаївщина в новий час

Тема 4. Колонізація території Миколаївщини у другій половині XVIII ст. Російсько-турецька війна 1768–1774 рр. Укладення Кючук-Кайнарджийського миру. Адміністративні та територіальні зміни на території краю.

Тема 5. Розвиток краю XIX – на поч. XX ст. Соціально-політичний та економічний розвиток краю у першій половині XIX ст. Соціально-політичний розвиток Миколаївщини в контексті соціально-економічних трансформацій другої половини XIX – початку XX ст. Суспільно-політичне життя регіону.

Тема 6. Культурне та освітнє життя регіону. Стан освіти в регіоні. Наука та літературне життя. Образотворче мистецтво, музика і театр другої половини XIX ст.. Поштовий зв'язок. Товариство «Просвіта».

Кредит 3. Миколаївщина першої половини XX століття

Тема 7. Миколаївщина в добу національних змагань. Миколаївщини в 1917 – на поч. 1918 рр. Політичне становище на Миколаївщині в роки громадянської війни. Встановлення радянської влади на Миколаївщині в 1920 р. Запровадження політики «воєнного комунізму».

Тема 8. Миколаївщина в міжвоєнний період. Адміністративно-територіальні перетворення на Миколаївщині в 20–30 рр. XX ст. як засіб утвердження на Миколаївщині більшовицького політичного контролю. Політичне підґрунтя голоду 1921–1923 рр. у регіоні. Миколаївщина в період непу. Індустріалізація та суцільна колективізація на Миколаївщині. Голодомор 1932–1933 рр. Сталінські репресії на Миколаївщині.

Тема 9. Культурне та освітнє життя регіону. Освіта в 20-30-х рр. Розвиток наукового життя. Музеї Миколаївщини. Мистецтво. Бібліотечна та друкарська справа. Література краю.

Кредит 4. Миколаївщина в другій половині XX століття

Тема 10. Миколаївщина в роки Другої світової війни. Захоплення території області німецькими та румунськими загарбниками влітку 1941 р. Фашистський окупаційний режим на території Миколаївщини. Звільнення території області від фашистських загарбників та політичні наслідки відновлення радянського контролю.

Тема 11. Розвиток краю в другій половині XX ст. Миколаївщина в умовах посилення сталінського диктату в повоєнні роки. Голод 1946–1947 рр. Політична ситуація в регіоні в др. пол. 40-х – пер. пол. 80-х рр. XX ст. Миколаївщина в роки перебудови.

Тема 12. Культурне та освітнє життя регіону. Освіта краю в повоєнний час. Професійно-технічна освіта. Наукове життя краю. Музика, театр та кіно на Миколаївщині. Музейна справа у 50-80-х рр.. Образотворче мистецтво. Бібліотечна справа та періодичні видання. Літературне життя краю.

Кредит 5. Миколаївщина в добу незалежності

Тема 13. Миколаївщина в 90-х роках XX ст. Становлення органів влади в період незалежності. Соціально-політичне життя в роки незалежності. Розвиток осередків політичних партій.

Тема 14. Миколаївщина в 2013-2019рр. Революція гідності на території краю. Президентські та парламентські вибори 2014. Розвиток суднобудівної галузі. Аграрне життя на території краю.

Тема 15. Культурне та освітнє життя регіону. Культура доби незалежності. Релігія та церква на території Миколаївщини. Символіка корабельного краю. Стан освіти (дошкільної, середньої, вищої, профтех).

4. Структура навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кількість годин					Форма контролю
		Усього	У тому числі				
			лекції	семін.	практ	самос т.	
Кредит 1. Миколаївщина в давні часи та добу середньовіччя							
1	Тема 1. Історія Миколаївщини у найдавніші часи	10	2			8	
2	Тема 2. Миколаївщина в V – XVIII ст.	10		2		8	
3	Тема 3. Козацькі часи на Миколаївщині	10		2		8	
	<i>Разом кредит 1</i>	30	2	4		24	
Кредит 2. Миколаївщина в новий час							
4	Тема 4. Колонізація території Миколаївщини у другій половині XVIII ст.	10	2			8	
5	Тема 5. Розвиток краю XIX – на поч. XX ст.	10		2		8	
6	Тема 6. Культурне та освітнє життя регіону.	10		2		8	
	<i>Разом кредит 2</i>	30	2	4		24	
Кредит 3 Миколаївщина першої половини XX століття							
7	Тема 7. Миколаївщина в добу національних змагань	10	2			8	
8	Тема 8. Миколаївщина в міжвоєнний період.	10		2		8	
9	Тема 9. Культурне та освітнє життя регіону	10		2		8	
	<i>Разом кредит 3</i>	30	2	4		24	
Кредит 4. Миколаївщина в другій половини XX століття							
10	Тема 10. Миколаївщина в роки Другої світової війни.	10	2			8	
11	Тема 11. Розвиток краю в другій половині XX ст.	10		2		8	
12	Тема 12. Культурне та освітнє життя регіону	10				10	
	<i>Разом кредит 4</i>	30	2	2		26	
Кредит 5. Миколаївщина в добу незалежності							
13	Тема 13. Миколаївщина в 90-х роках XX ст.	10	2			8	
14	Тема 14. Миколаївщина в 2013-2019рр.	10		2		8	
15	Тема 15. Культурне та освітнє життя регіону	10				10	
	<i>Разом кредит 5</i>	30	2	2		26	
	Усього	150	10	16		124	

5. Теми семінарських занять

Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Миколаївщина в давні часи та добу середньовіччя	4
Тема 2. Миколаївщина в V – XVIII ст.	2
Тема 3. Козацькі часи на Миколаївщині	2
Кредит 2. Миколаївщина в новий час	4
Тема 5. Розвиток краю XIX – на поч. XX ст.	2
Тема 6. Культурне та освітнє життя регіону.	2
Кредит 3 Миколаївщина першої половини XX століття	4
Тема 8. Миколаївщина в міжвоєнний період.	2
Тема 9. Культурне та освітнє життя регіону	2
Кредит 4. Миколаївщина в другій половини XX століття	2
Тема 11. Розвиток краю в другій половині XX ст.	2
Кредит 5. Миколаївщина в добу незалежності	2
Тема 14. Миколаївщина в 2013-2019рр.	2
Всього	16

6 Теми лабораторних занять

Робочим планом не передбачено

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Миколаївщина в давні часи та добу середньовіччя	24
1.	Тема 1. Історія Миколаївщини у найдавніші часи	8
2.	Тема 2. Миколаївщина в V – XVIII ст.	8
3.	Тема 3. Козацькі часи на Миколаївщині	8
	Кредит 2. Миколаївщина в новий час	24
4.	Тема 4. Колонізація території Миколаївщини у другій пол. XVIII ст.	8
5.	Тема 5. Розвиток краю XIX – на поч. XX ст.	8
6.	Тема 6. Культурне та освітнє життя регіону.	8
	Кредит 3 Миколаївщина першої половини XX століття	24
7.	Тема 7. Миколаївщина в добу національних змагань	8
8.	Тема 8. Миколаївщина в міжвоєнний період.	8
9.	Тема 9. Культурне та освітнє життя регіону	8
	Кредит 4. Миколаївщина в другій половини XX століття	26
10.	Тема 10. Миколаївщина в роки Другої світової війни.	8
11.	Тема 11. Розвиток краю в другій половині XX ст.	8
12.	Тема 12. Культурне та освітнє життя регіону	10
	Кредит 5. Миколаївщина в добу незалежності	26
13.	Тема 13. Миколаївщина в 90-х роках XX ст.	8
14.	Тема 14. Миколаївщина в 2013-2019рр.	8
15.	Тема 15. Культурне та освітнє життя регіону	10
	Всього	124

8. Індивідуальні завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів :

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – підготовка доповіді з висвітленням проблем (для студентів ДФН).

9. Форми роботи та критерії оцінювання.

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Контроль здійснюється за кредитно-трансферною системою. Зміст курсу поділений на 5 кредитів. Кожний кредит включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу. Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: поточний контроль (письмові роботи – реферати, контрольні) і підсумковий контроль (залік).

Критерії оцінювання відповідей на студентів на семінарських заняттях

Враховується:

1. рівень осмислення навчального матеріалу;
2. рівень сформованості аналітичних умінь і концептуальних підходів;
3. повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
4. використання додаткової літератури;
5. порівняння, зв'язок із практикою, висновки.

Бали	Критерії оцінювання
"Відмінно" – 5	Досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.
"Добре" – 4	Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо виваженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.
"Задовільно" – 3	Відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.

"Незадовільно" – 2	Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.
-----------------------	---

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 5 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота															КР	Накопичувальні бали/ Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	100	500/100
33	34	33	33	34	33	33	34	33	33	34	33	34	33	33		

10. Засоби діагностики

Засоби діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання та семінарських занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, презентації результатів дослідження, тестові завдання, контрольні роботи.

11. Методи навчання

Усний виклад матеріалу, наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, порівняльний аналіз; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки).

12. Рекомендована література

1. Баловне : історико-краєзнавчий нарис. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 168 с.
2. Березовська Т. Аркасівські місця на Миколаївщині / Т. Березовська. – Миколаїв : Атолл, 2002. – 20 с. : іл.
3. Бойчук С. Таємниці історичних скарбів Миколаївщини (за переказами та легендами) / Бойчук С. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2009. – 126 с.
4. Бойчук С. Шановані незнайомці: Миколаївці в переказах та легендах земляків. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2009.– Книга друга. – 128 с.
5. Бугаенко Б.А. Николаевский кораблестроительный: Судьбы выдающихся выпускников и ученых НКИ-УГМТУ / Бугаенко Б.А., Галь А.Ф. – Николаев : Изд-во УГМТУ, 2002. – 218 с. : ил.
6. Голодомор 1932–1933 рр. на Миколаївщині. Свідчать архівні документи. – Миколаїв : Іліон, 2008. – Т. 1. – 386 с.
7. Голод 1946–1947 років на території Миколаївщини : мовою архівних документів / Горбуров К.Є. [и др.]. – Миколаїв : Видавець Шамрай П.М., 2010. – 198 с.
8. Голод 1946–1947 років на території Миколаївщини / Шитюк М.М. [и др.]. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2009. – 198 с.
9. Губская Т.Н. Военное духовенство и священники Николаева. Исторические очерки / Губская Т.Н. – Николаев : Изд-во И. Гудым, 2006. – 212 с.
10. Гузенко Ю.І. Становлення і діяльність громадських благодійних об'єднань на Півдні України в другій половині ХІХ – на початку ХХст. (на матеріалах Херсонської губернії) : монографія / Гузенко Ю.І. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 232 с.
11. Заковоротний Д.И. Храмы Прибужья / Заковоротний Д.И. – Николаев : Гудым И. А., 2004. – 202 с.
12. Золотухин А.И. Город Святого Николая : древнейшая история / Золотухин А.И. – Николаев : Возможности Киммерии, 2006. – 52 с.

13. Кісельов А.Ф. Демографічний розвиток Миколаївщини за 215 років (1789–2004 рр.) / Кісельов А.Ф., Будає В.Д., Будає С.В. – Миколаїв : МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2005. – 103 с.
14. Ковалева О.Ф. Очерки истории культуры Южного Прибужья: (От истоков до начала XX века). – Николаев: Тетра, 2000. – Кн. 1. : Из прошлого культурной жизни на Николаевщине. – 235 с.
15. Козак Д.Н. Былое украинской степи / Козак Д.Н., Крыжицкий С.Д., Мурзин В.Ю. – Николаев : Возможности Киммерии, 2002. – 52 с.
16. Козацькі поселення на Миколаївщині. Історія та легенди : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів культури та мистецтв. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2001. – 280 с.
17. Козирева М.Е. З історії німецьких національно-адміністративних утворень на Півдні України. Карл-Лібкнехтський (Ландауський) національний район / Козирева М.Е. // Країни: науково-методичний вісник з проблем формування культури міжнародного спілкування та духовного відродження. – Вип. 2. – Миколаїв, 1993. – С.15–17.
18. Конотопенко Я.І. Від «Барбароса» до «Терміналу» 1941–1945 Погляд крізь роки / Конотопенко Я.І. – Миколаїв : Шамрай, 2010. – 192 с.
19. Котляр Ю.В. Повстанський рух селян Півдня України, 1919–1920 рр. / Ю. В. Котляр. – Миколаїв, 1999. – 116 с.
20. Котляр Ю.В. Селянство Півдня України: доба нової економічної політики (1921–1929 рр.) / Котляр Ю.В. - Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса: ТОВ Від, 2004. – 354 с.
21. Крючков Ю.С. История Николаева: От основания до наших дней / Крючков Ю.С. – Николаев: Возможности Киммерии, 2006. – 300 с.
22. Кухар-Онышко Н.А. Жизнь и смерть Светлейшего князя Г.А. Потемкина / Кухар-Онышко Н.А., Пиворович В.Б. – Николаев : Возможности Киммерии, 2002. – 142 с.
23. Масові репресії на Миколаївщині в 1920–1950-ті роки : збірник. - К. - Миколаїв : Світогляд, 2004. – (Реабілітовані історією). – Вип. 2. – 185 с.
24. Миколаївщина багатонаціональна : бібліографічний покажчик. – Миколаїв : Presskot, 2007. – 32 с.
25. Миколаївщина в голодних 1921–1923 роках. – Миколаїв : Шамрай, 2008. – 456 с.
26. Миколаївщина в новітній історії : 70-річчю утворення Миколаївської області присвячується: навчальний посібник. – Миколаїв : Вид-во ПП Шамрай, 2007. – 280 с.
27. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941–1944. – Миколаїв, 2004. – 504 с.
28. Миколаївщина: літопис історичних подій : 65-річчю утворення Миколаївської області присвячується. – Миколаїв : Олді-плюс, 2002. – 712 с.
29. Михайлович Г.І. Історія рідного краю. (Миколаївщина з найдавніших часів до I половини XVI століття) : навчальний посібник для учнів 6-7 класів / Михайлович Г.І., Горбенко К.В., Смирнов О.І. – Миколаїв : МОППО, 2007. – 136 с.
30. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць / наук. і літ. ред. М.Е. Козирева. – Випуск 3.30: Історичні науки. – Миколаїв: МНУ, 2011. – 440 с.
31. Никитин В.И. Николаев: 100 лет спустя (социальный и экономический аспекты) [Текст] / Никитин В.И. – Николаев : [б. и.], 2008. – 64 с.
32. Огренич Н.М. Хронограф Миколаївщини. До 70-річчя Миколаївщини / Огренич Н.М. – Миколаїв : Видавництво Ірини Гудим, 2007. – 184 с.
33. Рада національних товариств Миколаївської області. – Миколаїв : [б. и.], 2004. – 32 с.
34. Релігійні організації на Миколаївщині: історія та сучасність : науково-популярний довідник. – Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2001. – 248 с.
35. Росляков С.Н. Ольвия: жизнь и смерть цивилизаций / Росляков С.Н. – Николаев : Возможности Киммерии, 2003. – 172 с.
36. Старый Николаев : фотоальбом XIX–XXI вв. –3-е изд., доп. – Николаев : Евро-пресс, 2007. – 56 с.
37. Тригуб П.М. Південноукраїнське село в період нової економічної політики / Тригуб П.М. //

Наукові праці: зб. Історичні науки. – Т. 5. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 2000. – С.73-82.

38. Тригуб П.М. Проведення колективізації на Півдні України: нові факти і підходи / Тригуб П.М. // Наукові праці: наук.-метод. журнал. – Вип 2. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002. – С.126-135.
39. Українська національно-демократична революція і боротьба за незалежність на Миколаївщині. 1917–1921 : навчальний посібник. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 120 с.
40. Українська національно-демократична революція і Миколаївщина 1917–1921 рр. : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 90-й річниці Української революції. – Миколаїв-Одеса : ТОВ Від, 2007. – 132 с.
41. Чунихин В.А. Невидимой армии добровольцы / Чунихин В.А. – Николаев : Миколаївська обласна друкарня, 2004. – 152 с.
42. Шитюк М.М. Миколаївщина в голодних 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 роках / Шитюк М.М., Горбуров К.Є. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2007. – 156 с.
43. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50- ті роки ХХ століття / Шитюк М.М. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Тетра, 2000. – 534 с.
44. Шитюк М.М. Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини в 1941–1944 роках / Шитюк М. – Миколаїв : [б. и.], 1996. – 72 с.
45. Шкварець В.П. Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Шкварець В.П. – Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2004. – 140 с.
46. Шкварець В.П. Історія рідного краю. Миколаївщина : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Шкварець В.П., Мельник М.Ф. – 2-ге вид., доопр., випр., доп. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. – 280 с.
47. Шкварець В.П. Повоєнна та сучасна Миколаївщина / Шкварець В.П., Горбуров Є.Г., Горбуров К.Є. – Миколаїв : Шамрай, 2008. – 300 с.
48. Шкварець В.П. Українська національно-демократична революція і боротьба за незалежність на Миколаївщині. 1917–1921 : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Шкварець В.П. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. – 120 с.
49. Шкварець В.П. Хронологія та бібліографія Миколаївщини: історико-краєзнавче дослідження / Шкварець В.П., Гузенко Ю.І. – Миколаїв, 2009. – 137 с.
50. Яцунская Е.А. Николаев от перестройки к независимости: историко-политический анализ / Яцунская Е.А. – Николаев: ВАРТ; Шамрай, 2008. – 324 с.

Електронні ресурси:

1. <http://laginlib.org.ua/mykolaiv/kray/6.php>
2. <http://mk.archives.gov.ua/pubonsite/136-onlinemykob170.html>
3. <http://www.reabit.org.ua/books/mk/>
4. <http://history.mk.ua>